Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

21.09.2026. Nr. 1-12/23

Augšdaugavas novada pašvaldības domes
priekšsēdētājam Vitālijam Aizbaltam
pasts@augsdaugavasnovads.lv

Augšdaugavas novada pašvaldības
Sociālajam dienestam
soc@dnd.lv

Augšdaugavas novada pašvaldības
Sociālā atbalsta un aprūpes centram "Avots"
saaca@dnd.lv

Zināšanai:
Labklājības ministrijai
lm@lm.gov.lv

Bērnu aizsardzības centram
pasts@bac.gov.lv

Ziņojums par Augšdaugavas novada Sociālā dienesta struktūrvienību

"Sociālā atbalsta un aprūpes centrs "Avots""

2026. gada 26. augustā Tiesībsarga biroja darbinieki apmeklēja Augšdaugavas novada Sociālā dienesta struktūrvienību "Sociālā atbalsta un aprūpes centrs "Avots"" (turpmāk – Centrs). Centrs ir Augšdaugavas novada pašvaldības (turpmāk – pašvaldība) Sociālā dienesta pakļautībā esoša struktūrvienība, kas izveidota kā ģimeniskai videi pietuvināts ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas pakalpojums bērniem un nodrošina bērniem bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem no 3 līdz 18 gadu vecumam pastāvīgu uzturēšanos.

1. Vispārīgā informācija

Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu sniedzēju reģistrā pieejamo informāciju[1] Centrs ir reģistrēts kā šādu sociālo pakalpojumu sniedzējs:

1) **krīzes centra pakalpojums bērniem, kuri uzturas kopā ar vecākiem, tuviniekiem vai aizbildņiem** – plānotais klientu skaits – 13;
2) **ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojums bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem** – plānotais klientu skaits – 8;
3) **jauniešu mājas pakalpojums** – plānotais klientu skaits – 8;
4) **sociālās rehabilitācijas pakalpojums bērniem ar funkcionāliem traucējumiem bez izmitināšanas** – plānotais klientu skaits – 24.

Tātad ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojums bāreņiem un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem Centrā paredzēts **16 bērniem**. Tomēr vizītes dienā Centrā faktiski bija izmitināts **21 bērns**, tādējādi pārsniedzot pakalpojuma nodrošināšanai paredzēto vietu skaitu par piecām vietām.

Centra vadītāja norādīja, ka **Krīzes centra darbība faktiski nenotiek**, un šim pakalpojumam paredzētās telpas tiek izmantotas ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojuma nodrošināšanai. No Centrā izmitinātajiem bērniem **septiņi bērni bija no citām pašvaldībām**.

Vizītes dienā Centrā uz vietas atradās **13 bērni**, savukārt **divi bērni atradās Cēsu Audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem un viens bērns – Allažu bērnu un ģimeņu atbalsta centrā**.

Centrs atrodas lauku teritorijā, un tā darbība tiek nodrošināta vairākās atsevišķās ēkās. Vienā no ēkām atrodas Centra vadītājas, sociālā darbinieka un sociālā pedagoga darba kabineti, kā arī telpas, kas paredzētas jaunajām māmiņām ar maziem bērniem Krīzes centra pakalpojuma ietvaros. Tomēr vizītes dienā šajās telpās neviena jaunā māmiņa ar bērnu neuzturējās.

Bērniem ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojums tiek nodrošināts divās atsevišķās divstāvu ēkās, kurās bērni ir izvietoti trīs grupās.

[1] Sociālo pakalpojumu sniedzēju reģistrs.

Vienā no ēkām atrodas grupa **"Kamoliņš"**, kurā dzīvesvieta nodrošināta pieciem bērniem vecumā no 7 līdz 16 gadiem. Bērni ir izmitināti atsevišķās istabās – gan pa vienam, gan pa diviem bērniem vienā istabā.

Otrajā ēkā pirmajā stāvā atrodas grupa **"Avotiņi"**, kurā dzīvesvieta nodrošināta astoņiem bērniem vecumā no 12 līdz 17 gadiem. Savukārt ēkas otrajā stāvā atrodas **"Jauniešu māja"**, kurā dzīvesvieta nodrošināta astoņiem jauniešiem vecumā no 15 līdz 17 gadiem.

2. Valsts valodas lietojums

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 4. panta pirmais teikums noteic, ka Latvijas Republikā valsts valoda ir latviešu valoda. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes ievada piektās rindkopas otrais teikums kopsakarā ar Satversmes 4. panta pirmo teikumu nozīmē, ka latviešu valoda pilda vienīgās valsts valodas funkcijas un ir visu Latvijas iedzīvotāju – gan pie valstsnācijas, gan pie mazākumtautībām piederošo personu – kopējā saziņas un demokrātisko sabiedrību vienojošā valoda. [2]

Valsts valodas likuma 6. panta pirmā daļa noteic, ka **valsts un pašvaldību iestāžu**, tiesu un tiesu sistēmai piederīgo iestāžu, valsts un pašvaldību uzņēmumu, kā arī to uzņēmējsabiedrību darbiniekiem, kurās lielākā kapitāla daļa pieder valstij vai pašvaldībai, **jāprot un jālieto valsts valoda tādā apjomā, kāds nepieciešams viņu profesionālo un amata pienākumu veikšanai**.

Vizītes laikā tika konstatēts, ka būtiskai daļai Centra darbinieku ir **nepietiekamas valsts valodas zināšanas**, tostarp **atsevišķi darbinieki ikdienas saziņā ar bērniem valsts valodu faktiski nelieto**. Vienlaikus tika novērots, ka arī tie darbinieki, kuri valsts valodu pārvalda, ikdienas saziņā ar bērniem pārsvarā izmanto krievu valodu.

Šāda prakse nav savienojama ar pašvaldības institūcijai un tās darbiniekiem noteikto pienākumu lietot valsts valodu amata pienākumu izpildē. **Centrs ir pašvaldības izveidota un finansēta institūcija, kas īsteno pašvaldības pienākumu nodrošināt bērniem ārpusģimenes aprūpi.** Līdz ar to pašvaldībai ir jānodrošina tāda Centra darba organizācija un personāla politika, kas ļauj darbiniekiem pilnvērtīgi pildīt savus profesionālos pienākumus valsts valodā un nodrošina bērniem atbilstošu valodas vidi.

[2] Satversmes tiesas 2026. gada 30. marta spriedums lietā Nr. Nr. 2024-30-01, 17. punkts.

Turklāt konkrētajā gadījumā valsts valodas lietojums nav vērtējams tikai kā formāla Valsts valodas likuma prasību ievērošana. Bērnam ārpusģimenes aprūpē Centrs ir viņa ikdienas dzīves vide, kurā bērns pavada būtisku savas dzīves daļu. Tādēļ šajā vidē izmantotā valoda tieši ietekmē bērna iespējas praktiski lietot un pilnveidot valsts valodu, pilnvērtīgi iesaistīties izglītības procesā, sazināties ar citām personām un sagatavoties patstāvīgai dzīvei. Satversmes tiesa ir uzsvērusi, ka Latvijā saliedēta sabiedrība ir veidojama uz latviešu valodas pamata.[3]

Īpaši satraucoši ir tas, ka arī bērniem, kuriem latviešu valoda ir dzimtā valoda, ikdienas saziņā ar Centra darbiniekiem nākas izmantot krievu valodu. Šāda situācija faktiski nozīmē, ka bērnam pašvaldības nodrošinātajā ārpusģimenes aprūpes vidē netiek nodrošināta dabiska valsts valodas lietojuma apstākļi. Tas nav savienojams ar mērķi nodrošināt bērnam tādu aprūpi, kas sekmē viņa vispusīgu attīstību un sagatavošanu patstāvīgai dzīvei.

Vienlaikus ir saprotams, ka atsevišķiem bērniem latviešu valodas lietošana var sagādāt grūtības, tostarp bērniem, kuri līdz šim dzīvojuši citā valodas vidē vai kuriem ir nepietiekamas valsts valodas zināšanas. Tomēr šādas grūtības nevar būt pamats tam, lai institūcija pielāgotos bērna nepietiekamajām valsts valodas zināšanām, konsekventi pārejot uz citu valodu. Tieši pretēji – Centram, sadarbībā ar bērna izglītības iestādi un citām atbildīgajām institūcijām, ir jānodrošina bērnam nepieciešamais atbalsts valsts valodas apguvei un jāveido vide, kurā bērnam ir iespēja valodu praktiski lietot ikdienā**.**

Ieteikums: aicinu pašvaldību nodrošināt, ka Centra darbinieki, pildot amata pienākumus un ikdienā sazinoties ar bērniem, lieto valsts valodu.

Lai nodrošinātu minētā ieteikuma izpildi, pašvaldībai līdz **2026. gada 16. oktobrim** izvērtēt Centra darbinieku valsts valodas prasmes un veikt nepieciešamos pasākumus, lai visi darbinieki, kuru amata pienākumos ietilpst tieša saziņa ar bērniem, spētu pildīt savus amata pienākumus valsts valodā.

Vienlaikus aicinu pašvaldību līdz **2026. gada 16. oktobrim** izvērtēt katra Centrā dzīvojošā bērna nepieciešamību pēc papildu atbalsta valsts valodas apguvē un nodrošināt bērniem, kuriem šāds atbalsts nepieciešams, individuālajām vajadzībām atbilstošus valsts valodas apguves pasākumus.

[3] Satversmes tiesas 2026. gada 30. marta spriedums lietā Nr. Nr. 2024-30-01, 17. punkts.

3. Centra budžets

3.1. Viena bērna uzturēšanās maksa ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojuma ietvaros Ģimeniskai videi pietuvināta pakalpojuma centrā "Kamoliņš", "Jauniešu mājā" un Atbalsta centrā "Avotiņš" ir **90,00 euro diennaktī**, atbilstoši Augšdaugavas novada pašvaldības domes 2026. gada 26. marta lēmumam Nr. 568 "Par Augšdaugavas novada Sociālā dienesta struktūrvienības "Sociālā atbalsta centrs "Avots" maksas pakalpojumu cenrādi".[4]

Centra finanšu līdzekļus veido pašvaldības budžeta līdzekļi, ieņēmumi no maksas pakalpojumiem, fizisko un juridisko personu ziedojumi un dāvinājumi, kā arī citi finanšu avoti, tostarp projektu finansējums.

Centra vadītāja informēja, ka bērnu izvietošana pa grupām tiek organizēta, ņemot vērā bērnu vecumu un attīstības posmu, bērnu individuālās rakstura un uzvedības īpatnības, kā arī brāļu un māsu atrašanos Centrā. Šāda pieeja ir vērsta uz bērnu individuālo vajadzību ievērošanu un piemērotas dzīves vides nodrošināšanu.

Saskaņā ar pašvaldības domes 2026. gada 12. februāra saistošajiem noteikumiem Nr. 8 "**Augšdaugavas novada pašvaldības budžets 2026. gadam"** Centram 2026. gadā plānotie izdevumi ir **600,5 tūkstošu euro apmērā**.[5]

Vienlaikus, vērtējot pieejamo finansējumu un tā izlietojumu, būtiski ir nošķirt kopējos iestādes budžeta izdevumus no līdzekļiem, kas faktiski tiek novirzīti bērnu tiešo un ikdienas pamatvajadzību nodrošināšanai. Lai gan iestādes kopējais finansējums, iespējams, ir pietiekams, tomēr bērniem paredzētais finansējums pārtikai, apģērbam un apaviem, veselības aprūpei un kultūras pasākumu apmeklēšanai ir ļoti ierobežots. Bērnu pamatvajadzību nodrošināšanai jābūt prioritātei neatkarīgi no citiem iestādes izdevumiem, jo bērnam ikdienā nepieciešams pietiekams un pilnvērtīgs uzturs, laikapstākļiem un vecumam atbilstošs apģērbs, apavi un higiēnas preces. Šīs vajadzības nav uzskatāmas par papildu vai izvēles izdevumiem, bet gan par neatņemamu bērna aprūpes sastāvdaļu, kas nodrošināma vienmēr un pietiekamā apjomā.

[4] Augšdaugavas novada pašvaldības domes 2026. gada 26. marta lēmums Nr. 568 "Par Augšdaugavas novada Sociālā dienesta struktūrvienības "Sociālā atbalsta centrs "Avots" maksas pakalpojumu cenrādi".
[5] Augšdaugavas novada pašvaldības budžets 2026. gadam.

3.2. Bērnu ēdināšana

Attiecībā uz bērnu ēdināšanu Centrs norādīja, ka šobrīd viena bērna ēdināšanai tiek paredzēti 5,00 euro dienā. Jauniešu mājā brokastis un vakariņas jaunieši gatavo paši, šim nolūkam paredzot 3,00 euro dienā, savukārt pusdienas nodrošina pavāres, tām paredzot 2,00 euro. Centrs arī norādīja, ka iepriekš ticis mēģināts pāriet uz modeli, kurā visas maltītes jaunieši gatavo paši, tomēr šāds risinājums nav bijis sekmīgs. Vienlaikus Centrs norādīja, ka ar pašreiz piešķirto finansējumu – 5,00 euro dienā vienam bērnam – ēdināšanu izdodas nodrošināt, tostarp ekonomējot un piesaistot sponsoru atbalstu. Jāatzīmē, ka ziedotāju piesaistīšanas iemaņas Centram ir tik ļoti attīstītas, ka budžetā veidojas pat finanšu līdzekļu pārpalikums.

Tomēr bērnu ēdināšanas nodrošināšana nav vērtējama tikai pēc iestādes norādītā finansējuma apmēra vai fakta, ka konkrētajā budžetā paredzētā summa tiek izlietota. Būtiski ir izvērtēt, vai bērniem faktiski tiek nodrošināts pietiekams, pilnvērtīgs, daudzveidīgs un bērna vecumam un attīstībai atbilstošs uzturs. Tādēļ ēdināšanas kvalitāte vērtējama, ņemot vērā ne tikai ēdienkartē formāli paredzēto ēdienreižu skaitu, bet arī bērniem faktiski pieejamo pārtikas produktu daudzumu, to uzturvērtību, daudzveidību, pārtikas pieejamību starp ēdienreizēm, kā arī bērnu iespējas pašiem piedalīties ar ēdināšanu saistītos ikdienas procesos.

Vizītes laikā **ledusskapji bija gandrīz tukši**. To vizuālais stāvoklis neradīja pārliecību, ka bērniem ikdienā tiek nodrošināta pietiekama un brīvi pieejama pārtika. Šis novērojums ir būtisks, jo Centra norāde uz konkrētu dienas finansējuma apmēru pati par sevi nepierāda, ka bērnu uztura vajadzības faktiski tiek apmierinātas. Jo īpaši gadījumā, kad bērni dzīvo ģimeniskai videi pietuvinātā aprūpes modelī, pārtikai būtu jābūt pieejamai tādā veidā, kas bērnam rada drošības un paredzamības sajūtu un nodrošina iespēju saņemt ēdienu arī tad, ja viņš ir izsalcis ārpus noteiktā ēdienreižu laika.

Centrs norādīja arī uz nepieciešamību novērst situācijas, kurās bērni pārmērīgi ātri izlieto pieejamos pārtikas produktus, tādēļ tika apsvērta iespēja produktus glabāt slēdzamā telpā. Šāda pieeja pati par sevi rada būtiskas bažas par bērnu brīvu un pietiekamu piekļuvi pārtikai. Ja pārtikas produkti tiek glabāti bērniem nepieejamā vai slēdzamā telpā, Centram ir jānodrošina skaidra un praktiski īstenojama kārtība, kas jebkurā laikā garantē bērna piekļuvi pietiekamam un atbilstošam uzturam. Pārtikas pieejamības ierobežošana nevar tikt izmantota kā kontroles vai disciplinēšanas līdzeklis. Konkrētajā gadījumā piekļuves ēdienam ierobežošana norāda uz to, ka Centrs ir spiests ekonomēt finanšu resursus, jo nepietiekams finansējums nepieļauj ēdiena izsniegšanu pēc katra bērna individuālajām vēlmēm, risinot risku, ka pretējā gadījumā netiks nodrošinātas pamatvajadzības pārējiem bērniem.

Iepazīstoties ar Centra iesniegto ēdienkarti par laikposmu no 2026. gada 24. augusta līdz 30. augustam, konstatējams, ka ēdināšana lielā mērā tiek organizēta pēc centralizēta institucionālās ēdināšanas modeļa – ar iepriekš noteiktu un standartizētu ēdienkarti, fiksētām porcijām un precīzi noteiktām ēdienreižu izmaksām.

No iesniegtās ēdienkartes izriet, ka brokastu izmaksas ir aptuveni 0,55 – 0,69 euro, pusdienu izmaksas – 1,25 – 1,61 euro, launaga izmaksas – 1,28 – 1,64 euro, savukārt vakariņu izmaksas – tikai 0,72 – 1,28 euro. Tādējādi kopējās vienas dienas ēdināšanas izmaksas ir aptuveni 4,70 – 5,10 euro uz vienu bērnu.

Īpašas **bažas rada vakariņu sastāvs**. Piemēram, atsevišķās dienās vakariņās paredzētas kartupeļu pankūkas ar krējumu, baltmaize, tēja un viena vafele; citā dienā – piens, baltmaize un kartupeļu pīrādziņi; vēl citā – vinegrets, sviestmaize ar desu, cepumi un tēja. Lai gan atsevišķu ēdienu izvēle

pati par sevi nenozīmē, ka bērnam netiek nodrošināts pietiekams uzturs, ēdienkarte kopumā rada bažas par uztura daudzveidību un tā atbilstību bērna pilnvērtīga uztura vajadzībām.

Ēdienkartē regulāri atkārtojas salīdzinoši lēti un galvenokārt ogļhidrātiem bagāti produkti – baltmaize, makaroni, kartupeļi, biezputras, pankūkas, vafeles u.c. Šādu produktu izmantošana var būt ekonomiski izdevīga, tomēr ēdienkartē būtu jānodrošina pietiekama un līdzsvarota uzturvielu dažādība, tostarp atbilstošs olbaltumvielu, dārzeņu, augļu un citu bērna attīstībai nepieciešamu produktu īpatsvars. Līdz ar to, vērtējot ēdināšanu, nav pietiekami konstatēt tikai to, ka bērns saņem noteiktu kaloriju daudzumu – būtiski ir arī tas, kāda ir uztura kvalitāte un daudzveidība.

Vienlaikus būtiska uzmanība pievēršama arī kārtībai, kādā ēdināšana tiek organizēta. Ja bērniem ikdienā tiek nodrošinātas tikai iepriekš sagatavotas un standartizētas maltītes, un bērni netiek iesaistīti ēdienkartes plānošanā, produktu izvēlē, pārtikas iegādē un ēdiena pagatavošanā, tiek būtiski ierobežotas iespējas attīstīt ikdienas dzīvei un patstāvīgai dzīvei nepieciešamās prasmes. Pasaules Veselības organizācija uzsver, ka bērnībā veidojušies uztura paradumi un attieksme pret pārtiku var saglabāties arī pieaugušā vecumā, savukārt veselīga uztura pamatā ir pietiekamība, līdzsvarotība, mērenība un daudzveidība.[6] Bērna orientāciju uz veselīgu dzīvesveidu kā tautas izdzīvošanas objektīvu priekšnosacījumu likumdevējs Latvijā ir nostiprinājis kā bērna tiesību aizsardzības mērķi.[7]

Īpaši nozīmīgi tas ir Jauniešu mājā, kuras mērķim būtu jābūt jaunieša pakāpeniskai sagatavošanai patstāvīgai dzīvei. Ēdiena plānošana un pagatavošana ir viena no būtiskām ikdienas dzīves prasmēm – jaunietim ir jāapgūst prasme izvēlēties produktus, plānot ēdienreizes atbilstoši pieejamajiem finanšu līdzekļiem, iepirkties, gatavot ēdienu un ievērot veselīga uztura pamatprincipus. Šādas prasmes nav pilnvērtīgi iespējams attīstīt situācijā, kad ēdināšana pārsvarā tiek organizēta centralizēti un bērnam tiek izsniegta jau gatava, iepriekš noteikta maltīte.

Tādējādi ēdināšanas kārtībā konstatējama neatbilstība starp ģimeniskai videi pietuvināta aprūpes modeļa mērķi un faktisko praksi. Ēdināšanas organizēšanai jābūt tādai, kas vienlaikus nodrošina bērna tiesības uz pietiekamu un kvalitatīvu uzturu, pārtikas reālu pieejamību un bērna vecumam atbilstošu iesaisti ar ēdināšanu saistītajos ikdienas procesos.

[6] Pasaules Veselības organizācijas vadlīnijas veselīgam uzturam.
[7] Bērnu tiesību aizsardzības likums, 4. pants.

Ieteikumi:

1) **aicinu Centru** izvērtēt bērnu ēdināšanas sistēmu kopumā, nodrošinot, ka bērniem ikdienā ir pieejams viņu vecumam un individuālajām vajadzībām atbilstošs, pietiekams, kvalitatīvs un daudzveidīgs uzturs. Izvērtējumā īpašu uzmanību pievērst ne tikai ēdināšanai paredzētā finansējuma apmēram, bet arī tā faktiskajai pietiekamībai, pārtikas pieejamībai un uztura kvalitātei, kā arī bērnu iespējām atbilstoši viņu vecumam un spējām iesaistīties ēdiena plānošanā, sagatavošanā un citās ar ēdināšanu saistītās ikdienas dzīves prasmēs.
2) **aicinu pašvaldību** palielināt bērnu ēdināšanai nepieciešamo finansējumu no publiskajiem līdzekļiem atbilstoši bērnu faktiskajām vajadzībām. Nav pieļaujams, ka sponsoru vai citu ārēja finansējuma avotu piesaiste tiek izmantota, lai kompensētu publiskā finansējuma nepietiekamību tādā apmērā vai veidā, kas rada faktisku atkarību no šāda atbalsta bērnu pamatvajadzību nodrošināšanā.

3.3. Apģērbs un apavi

Būtiski ierobežots ir arī finansējums apģērbam un apaviem. Jauniešiem šim mērķim paredzēti tikai 16,50 euro mēnesī, turklāt šī summa jāizmanto gan apģērba, gan apavu iegādei. Centra darbinieki atzina, ka šāds finansējums ir nepietiekams. Praktiski tas tiekot organizēts tā, ka reizi trijos mēnešos jaunietim tiek ieskaitīti 49,50 euro, par kuriem jāiegādājas, piemēram, sporta tērps skolai un ikdienas apģērbs. Gadā kopumā tie ir **198,00 euro**, par kuriem jānodrošina apģērbs un apavi visiem gadalaikiem, kā arī dažādām ikdienas un skolas vajadzībām. **Līdz šim tā ir mazākā budžetā atvēlētā summa, kas konstatēta Tiesībsarga biroja pārbaudēs apmeklētajās ārpusģimenes aprūpes iestādēs.**[8] **Ar šādu summu objektīvi nav iespējams pilnvērtīgi nodrošināt bērna vajadzības**, īpaši gadījumos, kad bērns strauji aug, apģērbs vai apavi nolietojas vai ir nepieciešams iegādāties sezonai atbilstošas lietas. Papildu naudas līdzekļi nav paredzēti arī gadījumos, ja bērns tiek ievietots institūcijā ar minimālu personīgā apģērba daudzumu.

Tādēļ Centrs aktīvi izmanto ziedotāju atbalstu, tostarp regulārus privātpersonu un uzņēmumu ziedojumus. Lai gan ziedotāju palīdzība var būt nozīmīgs papildu resurss, ziedojumiem ir budžetu papildinošs raksturs, nevis tā pamatu veidojošs. Bērnu pamatvajadzību nodrošināšana nevar būt atkarīga no nejaušiem ziedojumiem vai ārēja atbalsta, jo labdarības atbalsts pēc sava rakstura ir

[8] Salīdzinājumam Liepājas valstspilsētas pašvaldības iestādē "Liepājas Sociālais dienests" Bērnu atbalsta centrā "Dzintari" 400 eiro (vizītes brīdī bija īslaicīgi samazināts līdz 329 eiro); Rīgas Bērnu, jauniešu un ģimeņu sociālā atbalsta centrā 400 eiro (līdz 13 gadu vecumam) un 500 eiro (vecākiem bērniem); Krāslavas bērnu sociālās rehabilitācijas centrā "Mūsmājas" bez ierobežojuma.

svārstīgs un neprognozējams. Pašvaldībai un Centram ir pienākums nodrošināt, ka bērniem nepieciešamais apģērbs un apavi ir pieejami pietiekamā daudzumā un atbilstošā kvalitātē neatkarīgi no tā, vai konkrētajā periodā ir saņemti ziedojumi. Novērots, ka nepietiekamo budžetu aizpilda arī bērni paši, par savu kabatas naudu iegādājoties nepieciešamās un vēlamās drēbes un apavus. Savukārt apģērbs svinīgiem gadījumiem, piemēram, uzvalki puišiem, tiek nodrošināts arī kā koplietošanas, izmantots tiek arī bijušo audzēkņu atstātais apģērbs.

Vizītes laikā, aplūkojot bērnu skapjus, situācija ar apģērbu daudziem bērniem bija neapmierinoša. Vairākiem bērniem **nebija pat maiņas zeķu un apakšveļas**, vai arī darbinieki nevarēja uzrādīt, kur šīs lietas tiek glabātas. Paši bērni norādīja, ka nekad nav devušies iepirkties un ka visas drēbes viņiem sagādā darbinieki. Tas liecina, ka **bērniem nav nodrošināta iespēja piedalīties sev nepieciešamā apģērba izvēlē un iegādē, kā arī nav garantēts, ka viņu individuālās vajadzības tiek savlaicīgi apzinātas un apmierinātas**.

To ilustrē arī vizītes laikā novērotais gadījums, kad Centra vadītājai telefoniski zvanīja bērns, kurš atradās Cēsu Audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, un informēja, ka viņam nav apavu. Uz bērna lūgumu vadītāja norādīja, ka budžetā apavu iegādei esot paredzēti 22 euro un par šo summu apavi tiks iegādāti.

Šāds gadījums rada nopietnus jautājumus par to, vai bērna faktiskās vajadzības tiek pienācīgi izvērtētas un vai viņam tiek nodrošināti viņa vecumam, veselības stāvoklim, nodarbēm un sezonai atbilstoši apavi. Nav pieļaujams, ka bērnam apavu iegādei noteiktais finansējums ir tikai 22 euro, ja ar šo summu faktiski jānodrošina apavi ilgākam laikposmam un dažādiem gadalaikiem un laikapstākļiem. Šāds finansējuma apmērs nav pietiekams, lai bērnam nodrošinātu kvalitatīvus un viņa vajadzībām atbilstošus apavus, tostarp ikdienai, sportam, rudens un ziemas sezonai. Ārpusģimenes aprūpē esošam bērnam ir jābūt nodrošinātam ar apaviem atbilstoši viņa faktiskajām vajadzībām, nevis jāpielāgo bērna vajadzības iestādes noteiktajam nepietiekamajam finansējumam.

Minētie gadījumi, vērtējot to kopsakarā ar iepriekš konstatēto attiecībā uz bērnu materiālo nodrošinājumu, liecina par nepieciešamību kritiski izvērtēt, vai Centra rīcībā esošie finanšu līdzekļi un to izlietojums faktiski nodrošina bērnu individuālajām vajadzībām atbilstošu aprūpi. Bērna nodrošināšana ar apģērbu un apaviem nevar tikt vērtēta tikai kā formāla budžeta izdevumu pozīcija – tai jābūt vērstai uz bērna faktiskajām vajadzībām atbilstoša, pietiekama un sezonai piemērota nodrošinājuma garantēšanu. Pretējā gadījumā jāatzīst, ka bērna pamatvajadzību nodrošināšana tiek

īstenota formāli, nevis atbilstoši bērna labākajām interesēm un individuālajām vajadzībām, kas vērtējams kā būtisks pārkāpums bērna aprūpes kvalitātē.

Uz kritisko situāciju šajā jautājumā norāda arī tas, ka saskaņā ar bērnu un Centra darbinieku stāstīto **bērni nereti zog jaunas drēbes un apavus viens no otra**. Šāda rīcība ir vērtējama kā nepietiekamas materiālās nodrošinātības sekas, kas attīsta bērnu uzvedības problēmas. Ja bērnam nav pieejams pietiekams un viņa vajadzībām atbilstošs apģērbs vai apavi, tas var radīt konfliktus, pazemojumu, nedrošību un veicināt savstarpēju mantu piesavināšanos. **Centram šādā situācijā ir jānovērš cēlonis, nodrošinot katram bērnam individuāli piemērotu apģērbu un apavus, nevis tikai jāreaģē uz sekām vai jāpiemēro disciplinējoši pasākumi.**

Saskaņā ar Apvienoto Nāciju organizācijas (turpmāk - ANO) Bērnu tiesību konvencijas 27. panta pirmo daļu dalībvalstis atzīst ikviena bērna tiesības uz tādu dzīves līmeni, kāds nepieciešams bērna fiziskai, intelektuālai, garīgai, tikumiskai un sociālai attīstībai.[9]

Kopumā konstatētais rada pamatotas bažas, ka, neraugoties uz iestādes kopējo budžetu un viena bērna uzturēšanās maksu 90,00 euro diennaktī, bērnu tiešajām pamatvajadzībām pieejamie līdzekļi ir nesamērīgi mazi un praksē nenodrošina bērniem pienācīgus dzīves apstākļus. Bērnu ēdināšana, apģērbs un apavi ir pamatvajadzības, kuru nodrošināšana nevar būt atkarīga no ekonomēšanas galējām robežām, darbinieku personīgās iesaistes vai ziedotāju atsaucības.

[9] Apvienoto Nāciju Organizācija. Bērnu tiesību konvencija, 27. panta pirmā daļa.

Ieteikumi:

1) **aicinu Centru un pašvaldību** nodrošināt pietiekamu, prognozējamu un bērnu faktiskajām vajadzībām atbilstošu finansējumu, kas ļauj pilnvērtīgi nodrošināt bērnu pamatvajadzības un viņu tiesībām atbilstošus dzīves apstākļus.
2) **aicinu Centru un pašvaldību** regulāri izvērtēt piešķirtā finansējuma pietiekamību un tā faktiskās izmantošanas rezultātus, tostarp pārbaudot, vai piešķirtie līdzekļi praksē nodrošina bērniem drošu, pilnvērtīgu un cieņpilnu ikdienu.

4. Izglītība un interešu izglītība

Vizītes laikā netika konstatēti bērni, kuri vispār neapmeklētu izglītības iestādi, un visiem bērniem ir nodrošināta vismaz pamatizglītības ieguves iespēja. Vienlaikus būtiskas bažas rada bērnu iespējas pilnvērtīgi iesaistīties interešu izglītībā, sporta un citās attīstību veicinošās aktivitātēs.

Centra vadītāja norādīja, ka bērnu iesaistīšanu interešu izglītībā un sporta aktivitātēs apgrūtina bērnu motivācijas, disciplīnas un uzmanības noturības problēmas. Tomēr sarunās ar bērniem atklājās, ka atsevišķiem **bērniem ir interese un motivācija apmeklēt konkrētus pulciņus, kas ir par maksu, taču šādas iespējas viņiem netiek nodrošinātas**, norādot, ka par dalību maksas pulciņos bērniem jāmaksā no savas kabatas naudas.

Šāda pieeja vērtējama kritiski. Bērna atrašanās ārpusģimenes aprūpē nevar būt pamats tam, lai viņam būtu mazākas iespējas attīstīt savas spējas, intereses un talantus nekā bērnam, kurš aug ģimenē. Gluži pretēji – gadījumos, kad bērns ārpusģimenes aprūpē nonācis tādēļ, ka valsts un pašvaldība ir iejaukusies, lai viņu pasargātu no neatbilstošas aprūpes vai apdraudējuma ģimenē, aprūpes sistēmai ir jānodrošina ne vien bērna pamatvajadzību minimāla apmierināšana, bet arī tāda dzīves vide, kas pēc iespējas kompensē iepriekš pieredzēto aprūpes trūkumu un veicina bērna pilnvērtīgu fizisko, emocionālo, sociālo un intelektuālo attīstību.

Būtiski ņemt vērā arī to, ka bērna ārpusģimenes aprūpes nodrošinātājs pēc būtības pilda bērna vecāku aprūpes funkciju apjomā, kādā bērna vecāki to objektīvi nespēj nodrošināt. Līdz ar to bērna vajadzību nodrošināšana nav reducējama uz izmitināšanu, ēdināšanu, apģērbu un izglītības iestādes apmeklēšanu. Kvalitatīva ārpusģimenes aprūpe ietver arī bērna individuālo interešu, spēju un personības attīstības veicināšanu. Interešu izglītība un sporta aktivitātes šajā kontekstā nav uzskatāmas tikai par bērna brīvā laika pavadīšanas iespējām, bet par nozīmīgu bērna attīstības, socializācijas un līdzdalības sastāvdaļu.

Īpaši problemātiski ir tas, ka **bērna kabatas nauda tiek izmantota tādu ikdienas vajadzību segšanai, kuras pēc būtības būtu jānodrošina Centram**. Bērni norādīja, ka no aptuveni 28 euro mēnesī lielās kabatas naudas nepieciešams iegādāties arī pirmās nepieciešamības personīgās higiēnas preces, piemēram, šampūnu un dezodorantu, atsevišķus apģērbus un apavus, kā arī pārtikas produktus. Sevišķi satraucoša ir informācija, ka bērniem **nereti no savas kabatas naudas ir jāapmaksā pašiem arī ar veselības aprūpi saistīti pakalpojumi, piemēram, asins analīžu rezultāti**. Tādējādi bērna rīcībā esošie līdzekļi, kas pēc būtības paredzēti bērna personiskajām vajadzībām un patstāvības veicināšanai, faktiski tiek novirzīti arī pamatvajadzību nodrošināšanai.

Šāda prakse būtiski ierobežo bērna iespējas izmantot kabatas naudu atbilstoši tās mērķim – patstāvīgi pieņemt lēmumus par savām personiskajām vajadzībām, interesēm un brīvā laika aktivitātēm. Turklāt bērnu teiktais liecina, ka šāda nepieciešamība maksāt par pamatvajadzībām ir kļuvusi par ierastu praksi, kas savukārt norāda uz risku, ka bērni paši vairs neapzinās, kuras vajadzības viņiem ir tiesības sagaidīt no Centra.

Vēršu uzmanību, ka **labā prakse ir nodrošināt bērniem iespēju bez maksas piedalīties arī tādās interešu izglītības un sporta aktivitātēs, kuras atbilst konkrētā bērna interesēm un spējām, tostarp sedzot pamatotu maksas pulciņu dalības maksu no Centra vai pašvaldības līdzekļiem**. Šādai pieejai būtu jābalstās bērna individuālo vajadzību izvērtējumā, nevis uz vispārīgu principu, ka maksas aktivitātes bērnam jāapmaksā no kabatas naudas.

Saskaņā ar ANO Bērnu tiesību konvencijas 6. panta otro daļu[10] dalībvalstīm ir pienākums darīt visu iespējamo, lai nodrošinātu ikviena bērna izdzīvošanu un attīstību. Konvencijā nostiprinātās bērna tiesības uz attīstību ir tulkojamas plaši – tās ietver ne tikai bērna fizisko izdzīvošanu un pamatvajadzību nodrošināšanu, bet arī viņa fizisko, garīgo, emocionālo, sociālo un intelektuālo attīstību, personības, spēju un talantu izkopšanu, kā arī iespēju veidot patstāvību un pilnvērtīgi piedalīties sabiedrības dzīvē. Tādējādi bērnam ir jānodrošina ne vien tas, kas nepieciešams viņa izdzīvošanai, bet arī tādi apstākļi un iespējas, kas ļauj viņam attīstīt savas spējas, intereses un potenciālu.[11]

ANO Bērnu tiesību konvencijas 3. panta pirmā daļa noteic, ka visās darbībās attiecībā uz bērniem neatkarīgi no tā, vai šīs darbības veic valsts iestādes vai privātas iestādes, kas nodarbojas ar sociālās

[10] Apvienoto Nāciju Organizācija. Bērnu tiesību konvencija, 6. panta otrā daļa.
[11] Apvienoto Nāciju Organizācija. Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 5 (2003) Konvencijas par bērnu tiesībām vispārējie īstenošanas pasākumi

labklājības jautājumiem, tiesas, administratīvās vai likumdevējas iestādes, primārajam apsvērumam jābūt bērna interesēm.

ANO Bērnu tiesību komiteja ir norādījusi, ka 3. panta pirmajā daļā ir noteikts viens no četriem konvencijas vispārējiem principiem attiecībā uz bērnu tiesību interpretāciju un īstenošanu, un tas paredz piemērot šo principu dinamiski, atbilstoši izvērtējot konkrētos apstākļus.[12]

Arī Latvijas normatīvajā regulējumā ir nostiprināts bērna labāko interešu princips, proti, Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. panta pirmā daļa noteic, ka tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, **bērna tiesības un intereses ir prioritāras**. Minētā likuma 6. panta otrā daļa nosaka, ka visām darbībām attiecībā uz bērnu neatkarīgi no tā, vai tās veic valsts vai pašvaldību institūcijas, sabiedriskās organizācijas vai citas fiziskās un juridiskās personas, kā arī tiesas un citas tiesībaizsardzības iestādes, **prioritāri ir jānodrošina bērna tiesības un intereses**. Šīs personas ievēro bērna labākās intereses visās darbībās, kas tieši vai netieši skar vai var skart bērnu:

1) novērtējot jebkuru ar bērnu saistītu gadījumu;
2) rīkojoties jebkādā ar bērnu saistītā lietā;
3) pieņemot jebkuru lēmumu saistībā ar bērnu.

Atbilstoši Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. panta 2.[1] daļas 5. un 6. punktam, nosakot bērna labākās intereses, nepieciešams tiekties uz bērna situācijas ilgtspējīgu risinājumu, atbilstoši situācijai ņemot vērā, cik lielā mērā veicamie pasākumi nodrošina atbalstu bērna līdzsvarotai garīgajai un fiziskajai attīstībai un iespēju bērnam attīstīt savu individualitāti, spējas un intereses.

Tādējādi bērna labāko interešu izvērtēšana nav aprobežojama ar bērna pamatvajadzību nodrošināšanu vai viņa aprūpi ikdienā. Tās ietvaros ir jāvērtē, vai bērnam tiek radīti tādi apstākļi un nodrošināts tāds atbalsts, kas veicina viņa vispusīgu attīstību, ļauj attīstīt individuālās spējas un intereses un nodrošina ilgtermiņā bērna vajadzībām atbilstošu dzīves kvalitāti.

Bērna atrašanās ārpusģimenes aprūpē nedrīkst radīt viņam ierobežojumus pilnvērtīgai attīstībai. Kad valsts un pašvaldība pārņem atbildību par bērna aprūpi, jo ģimene nespēj pilnvērtīgi nodrošināt bērna tiesības, šai aprūpei ir jābūt kvalitatīvai, individualizētai un uz bērna attīstību vērstai, kompensējot ģimenē piedzīvotos trūkumus, nevis pieļaujot to atkārtošanos institūcijā. Aprūpes sistēmai ir jānodrošina tādi apstākļi, kas bērnam ļauj attīstīt savas spējas, intereses un patstāvību

[12] Apvienoto Nāciju Organizācija. Bērnu tiesību komiteja. Vispārējais komentārs Nr. 14 (2013) par bērnu tiesībām uz to, lai primārais apsvērums būtu viņu intereses.

tādā pašā vai, ņemot vērā viņa iepriekšējo pieredzi un vajadzības, pat plašākā apjomā, nekā tas būtu sagaidāms parastā ģimenes aprūpē.

Ieteikumi:

1. **aicinu pašvaldību** piešķirt/paredzēt finansējumu, lai nodrošinātu katram bērnam iespēju atbilstoši viņa vecumam, interesēm, spējām un individuālajām vajadzībām iesaistīties interešu izglītībā, sporta nodarbībās, kultūras un citās attīstību veicinošās aktivitātēs. Šādas iespējas vērtēt nevis kā papildu vai fakultatīvu nepieciešamību, bet kā bērna pilnvērtīgas attīstības un kvalitatīvas ārpusģimenes aprūpes neatņemamu sastāvdaļu.
2. **aicinu Centru** aktīvi noskaidrot katra bērna intereses, spējas un vajadzības, veicināt un motivēt bērna līdzdalību viņam nozīmīgās aktivitātēs, kā arī, ja nepieciešams, nodrošināt šo aktivitāšu pieejamībai nepieciešamos finanšu līdzekļus. **Nepadarīt** bērnu iesaistīšanu attīstību veicinošās aktivitātēs atkarīgu no bērna vai viņa vecāku finansiālajām iespējām.

5. Preventīvais darbs ar jauniešiem, atkarību izraisošu vielu lietošana un uzvedības riski

Īpašu uzmanību nepieciešams pievērst pašvaldības īstenotajam preventīvajam darbam ar bērniem un jauniešiem, jo īpaši attiecībā uz uzvedības riskiem, atkarību izraisošu vielu lietošanu un iespējamu iesaisti likumpārkāpumos. Preventīvajam darbam ir jābūt vērstam nevis tikai uz reaģēšanu situācijās, kad bērna uzvedības problēmas jau ir kļuvušas nopietnas vai izraisījušas būtisku kaitējumu, bet gan uz savlaicīgu risku identificēšanu un intervenci jau pie pirmajām uzvedības problēmu pazīmēm.

No Centra sniegtās informācijas izriet, ka **atsevišķos gadījumos jauniešu atkarību izraisošu vielu lietošana ir bijusi tik nopietna, ka bērni nonākuši pat reanimācijā**. Tāpat Centrs norādīja uz **suicidālas uzvedības gadījumiem**. Šādi apstākļi liecina par būtiskiem bērnu drošības, veselības un dzīvības riskiem, kuru novēršanai nepieciešama savlaicīga, koordinēta un multidisciplināra iesaiste.

Problemātiska līdz šim bijusi arī piekļuve atkarību ārstēšanas pakalpojumiem. Centrs norādīja uz ilgstošām rindām ārstēšanai "Ģintermuižā", kā arī uz grūtībām motivēt pusaudžus iesaistīties ārstēšanā. Vienlaikus pozitīvi vērtējams, ka šobrīd Daugavpilī darbu uzsākuši jauni narkoloģijas speciālisti, kuri meklē alternatīvus risinājumus, tostarp iespēju izmantot, piemēram, Montesori programmu. Šāda elastīga un bērna individuālajām vajadzībām pielāgota pieeja ir atbalstāma, tomēr ar atsevišķu speciālistu iniciatīvu nav pietiekami – nepieciešama sistemātiska pašvaldības līmeņa sadarbība, lai bērniem un jauniešiem būtu pieejama savlaicīga palīdzība.

Bērnam ir aizliegts lietot narkotiskās, psihotropās un toksiskās vielas, kā arī alkoholiskos un citus apreibinošos dzērienus un vielas. Vienlaikus likumdevējs ir paredzējis valsts pozitīvu pienākumu nodrošināt palīdzību bērniem, kuri jau saskārušies ar atkarību problēmām. Proti, Bērnu tiesību aizsardzības likuma 49. panta trešā daļa paredz, ka bērnam, kuram radušies psihiski vai uzvedības traucējumi narkotisko, psihotropo, toksisko vai citu apreibinošu vielu lietošanas dēļ, nodrošināma obligāta ārstēšana un sociālā rehabilitācija Ministru kabineta noteiktajā kārtībā. Valsts budžetā tam atvēlami līdzekļi. Gadījumā, kad bērns vai viņa vecāki nepiekrīt obligātajai ārstēšanai, to veic, ja saņemta bērna dzīvesvietas **bāriņtiesas piekrišana**.

Tiesības saņemt sociālās rehabilitācijas pakalpojumus bērniem ar atkarību vai uzvedības problēmām paredz arī Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums,[13] savukārt tiesu praksē ir atzīts, ka pienākums nodrošināt bērnam nepieciešamo rehabilitācijas pakalpojumu saņemšanu ir neatņemama aprūpes pienākuma sastāvdaļa. Piemēram, Ventspils tiesa (šobrīd pēc tiesu reformas – Kurzemes rajona tiesa Ventspilī) ir sodījusi vecāku par bērna aprūpes pienākumu nepildīšanu, kas izpaudusies kā nerūpēšanās par bērna veselību, nenodrošinot viņam sociālās rehabilitācijas pakalpojumus no psihoaktīvām vielām atkarīgiem bērniem. Tiesa secināja, ka vecāks, kurš nav patstāvīgi organizējis bērnam piemērotu atveseļošanās procesu, nav rīkojies pienācīgi un pietiekami, lai panāktu pozitīvas izmaiņas bērna veselībā, un šāda rīcība ir raksturojama kā neatbilstoša un nolaidīga. [14]

Tā kā ārpusģimenes aprūpes iestāde pilda bērna aizbildņa funkcijas, tās pienākums nav tikai informēt bērnu par ārstēšanas iespējām, bet aktīvi iniciēt un organizēt nepieciešamās ārstēšanas un rehabilitācijas saņemšanu.

Vienlaikus konstatētais liecina, ka ilgtermiņa pozitīvas uzvedības izmaiņas nav iespējams nodrošināt tikai ar iestādes iekšējiem motivēšanas vai disciplinēšanas pasākumiem. Atbilstoši Ministru kabineta 2017. gada 12. septembra noteikumu Nr. 545 ”Noteikumi par institūciju sadarbību bērnu tiesību aizsardzībā“ 2. punktam bērnu tiesību aizsardzība īstenojama pašvaldību sadarbības grupās, savukārt 8.1. apakšpunkts paredz, ka sadarbības grupa izskata individuālus gadījumus saistībā ar iespējamiem bērna tiesību pārkāpumiem, ja ir nepieciešama ātra rīcība un vairāku institūciju sadarbība, kā arī ja radušos situāciju nav iespējams atrisināt vienas institūcijas ietvaros vai nav to izdevies atrisināt ilgstošā laikposmā.

[13] Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums , 13. panta pirmās daļas 4. punkts.
[14] Ventspils tiesas 2017. gada 5. decembra spriedums lietā Nr. 1A40003017.

Bērna atrašanās ārpusģimenes aprūpes iestādē neatbrīvo pašvaldību no pienākuma koordinēt bērna sociālo rehabilitāciju, nodrošināt nepieciešamo pakalpojumu pieejamību un uzraudzīt ārpusģimenes aprūpes kvalitāti. Tāpat bāriņtiesai ir pienākums regulāri pārliecināties par bērna tiesību ievērošanu un nepieciešamības gadījumā savlaicīgi iniciēt papildu palīdzības sniegšanu.

Līdz ar to bērnu ar uzvedības vai atkarību problēmām resocializācija nav tikai ārpusģimenes aprūpes pakalpojuma sniedzēja atbildība. Tā ir kopīgs pienākums pašvaldībai, sociālajam dienestam, bāriņtiesai, izglītības iestādēm, veselības aprūpes speciālistiem, Valsts policijai, Valsts probācijas dienestam un citām kompetentajām institūcijām. Tikai koordinēta starpinstitucionāla sadarbība nodrošina bērna labākajām interesēm atbilstošu un efektīvu palīdzību.

Īpaši satraucoša ir informācija par atkarību izraisošu vielu apriti bērnu un jauniešu vidē. Centra teritorijā policija ir konstatējusi priekšmetus, kas, iespējams, saistīti ar narkotisko vielu, tostarp marihuānas, lietošanu. Centrs norādīja uz regulāru sadarbību ar Valsts policiju un preventīvu reidu veikšanu. Savukārt bērni sarunās norādīja, ka iestādes tuvumā esot vietas, kur iespējams iegādāties cigaretes un citas vielas. Centra vadītāja arī norādīja uz informāciju par praksi, kuras ietvaros jauniešiem par noteikta marihuānas daudzuma realizāciju tiek piedāvāta viena deva bez maksas. Ja šāda informācija apstiprinās, tā rada īpaši nopietnas bažas par bērnu iespējamu iesaistīšanu narkotisko vielu apritē un līdz ar to arī noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā.

Minētie apstākļi norāda, ka ar atsevišķiem preventīviem reidiem un reaģēšanu uz jau konstatētiem gadījumiem nav pietiekami. **Pašvaldībai savas kompetences ietvaros ir jānodrošina sistemātisks likumpārkāpumu profilakses darbs, identificējot bērnus ar paaugstinātu uzvedības un atkarību risku un savlaicīgi nodrošinot viņiem nepieciešamo sociālo, psiholoģisko, veselības aprūpes un izglītības atbalstu.**

Preventīvā pieeja ir būtiska arī no bērna labāko interešu viedokļa. Bērna problemātiska uzvedība pati par sevi nevar būt pamats tikai kontroles un disciplinējošu pasākumu pastiprināšanai. Tā vispirms ir signāls par nepieciešamību noskaidrot šādas uzvedības cēloņus un nodrošināt bērnam atbilstošu atbalstu. Jo agrāk tiek identificēts uzvedības, atkarību vai psihiskās veselības risks, jo lielāka iespēja novērst tā eskalāciju un bērna nonākšanu situācijā, kur nepieciešama krīzes intervence vai ārstēšana.

Īpaši satraucoša ir arī informācija par **drošības situāciju Centrā**. Darbiniekiem ir piešķirtas drošības pogas un noslēgts līgums ar apsardzes komersantu, kas, ņemot vērā iestādes darbības specifiku,

liecina par būtiskiem drošības riskiem un nav tipisks risinājums bērnu ārpusģimenes aprūpes iestādēs.

Centra vadītāja informēja par vairākiem gadījumiem, kad darbinieki vai pati vadītāja konfliktos ar jauniešiem vai viņu tuviniekiem ir **guvuši nopietnus miesas bojājumus**, tostarp pirkstu lūzumus vai izmežģījumus, durtas brūces un smadzeņu satricinājumus. Šāda informācija liecina par būtisku vardarbības un drošības risku gan bērniem, gan Centra personālam un prasa ne tikai reaģēšanu uz atsevišķiem incidentiem, bet arī sistemātisku risku izvērtēšanu un preventīvu pasākumu īstenošanu.

Vienlaikus šādu situāciju nevar risināt tikai ar apsardzes pastiprināšanu vai drošības pogu uzstādīšanu. Ja bērnu aprūpes iestādē atkārtoti rodas situācijas, kurās darbinieki tiek pakļauti nopietnas vardarbības riskam, ir nepieciešams izvērtēt šādas uzvedības cēloņus, personāla sagatavotību krīzes situāciju vadībai, pieejamo psiholoģisko un psihiatrijas atbalstu, kā arī to, vai bērniem tiek savlaicīgi nodrošināti atbilstoši uzvedības un atkarību riska mazināšanas pakalpojumi.

Tādēļ konstatētā situācija vērtējama plašāk nekā tikai kā atsevišķu incidentu kopums. Tā norāda uz nepieciešamību pašvaldības līmenī izveidot savlaicīgas prevencijas un intervences sistēmu, kas ļautu identificēt bērna vajadzības jau agrīnā stadijā, negaidot, kad uzvedības problēmas pāraug vardarbībā, smagā atkarību izraisošu vielu lietošanā, suicidālā uzvedībā vai citos nopietnos likumpārkāpumu un apdraudējuma riskos.

Ieteikumi:

1) **aicinu Centru sadarbībā ar pašvaldību** izveidot speciālistu komandu vai starpinstitucionālu sadarbības grupu darbam ar bērniem, kuriem konstatētas uzvedības, psihoemocionālās vai atkarību problēmas, un izstrādāt katram bērnam individuāli pielāgotu atbalsta un uzvedības korekcijas plānu, nosakot konkrētus pasākumus, atbildīgos speciālistus, termiņus un sasniedzamos rezultātus. Plānā paredzēt savlaicīgu psihologa, sociālā darbinieka, atkarību profilakses un ārstniecības speciālistu iesaisti, kā arī regulāru bērna situācijas un plāna īstenošanas izvērtēšanu.
2) **aicinu pašvaldību** izstrādāt un ieviest pašvaldībā vienotu kārtību paaugstināta uzvedības un atkarību riska bērnu identificēšanai, risku izvērtēšanai un rīcībai krīzes situācijās, nosakot pazīmes, pēc kurām tiek konstatēts paaugstināts risks, kā arī konkrētu rīcības algoritmu gadījumiem, kad bērns lieto vai glabā atkarību izraisošas vielas, iesaistās vardarbībā, apdraud sevi vai citas personas vai atkārtoti pārkāpj Centrā noteikto kārtību.

3) **aicinu Centru** pārskatīt iekšējos normatīvos aktus un drošības procedūras, identificējot potenciālās riska situācijas, tostarp ar nepiederošu personu iekļūšanu un uzturēšanos Centrā, aizliegtu priekšmetu un vielu apriti, bērnu savstarpējas vardarbības riskus, bērnu patvaļīgu aiziešanu un citas situācijas, kas var apdraudēt bērnu vai darbinieku drošību. Pamatojoties uz risku izvērtējumu, izstrādāt konkrētas rīcības vadlīnijas darbiniekiem, nosakot, kā katrā no identificētajām situācijām darbiniekam jārīkojas, kam par notikušo jāziņo un kā notikums jāfiksē.

6. Veselības aprūpes nodrošināšana

Veselības aprūpes pakalpojumi bērniem kopumā ir pieejami – bērniem ir nodrošināta iespēja saņemt ģimenes ārsta, zobārsta, ginekologa un zobu higiēnista pakalpojumus. Vienlaikus Centra darbinieki norādīja, ka ir **likvidēta medmāsas amata vieta, lai gan gandrīz visi bērni lieto medikamentus, tostarp psihotropās zāles**. Šādos apstākļos īpaši būtisks ir jautājums par medikamentu lietošanas uzraudzību, savlaicīgu veselības stāvokļa novērtēšanu un veselības aprūpes nepārtrauktību, jo bērnu aprūpes iestādei ir jāspēj identificēt un savlaicīgi reaģēt uz bērnu individuālajām veselības vajadzībām. Tāpat Centra darbinieki informēja, ka **bērniem ir ierobežotas iespējas saņemt veselības aprūpes maksas pakalpojumus, piemēram, ortodonta pakalpjumi bērniem netiekot nodrošināti**.

Latvijā bērnam ir tiesības uz bezmaksas veselības aprūpi, ko nosaka valsts programma,[15] tomēr ne visi bērnam nepieciešamie veselības aprūpes pakalpojumi tiek apmaksāti no valsts budžeta. Atsevišķu pakalpojumu saņemšanai var būt nepieciešams pacienta līdzmaksājums vai pilnīga pakalpojuma apmaksa no privātiem līdzekļiem, piemēram, noteiktos gadījumos ortodontiskās ārstēšanas, zobārstniecības vai citu veselības aprūpes pakalpojumu saņemšanai.

Tas, ka konkrēts bērnam nepieciešams veselības aprūpes pakalpojums nav valsts apmaksāts, nevar būt pamats tā nenodrošināšanai bērnam, kurš atrodas ārpusģimenes aprūpē un kura ikdienas aprūpi nodrošina Centrs. Centra pienākums nodrošināt bērnam pienācīgu aprūpi ietver arī bērna individuālajām veselības vajadzībām atbilstošas ārstēšanas nodrošināšanu. Ja ārstniecības persona ir konstatējusi medicīnisku nepieciešamību pēc konkrēta pakalpojuma, Centram ir jānodrošina tā pieejamība un nepieciešamie finanšu līdzekļi.

[15] Bērnu tiesību aizsardzības likums, 12. panta otrā daļa.

Piemēram, ortodontiskā ārstēšana nav aplūkojama tikai estētiskā aspekta kontekstā. Atkarībā no bērna veselības stāvokļa tā var būt nepieciešama sakodiena un zobu funkcijas korekcijai, košļāšanas funkcijas uzlabošanai un citu veselības traucējumu novēršanai. Tādēļ gadījumā, kad ortodontiskā ārstēšana bērnam ir medicīniski pamatota, tās nepieciešamība vērtējama pēc bērna veselības vajadzībām, nevis tikai pēc tā, vai attiecīgais pakalpojums ir valsts apmaksāts. [16]

Bērna atrašanās ārpusģimenes aprūpē nevar būt pamats ierobežotai pieejai viņam nepieciešamai veselības aprūpei. Šāda pieeja atbilst bērna labāko interešu principam, kas prasa lēmumos par bērna aprūpi un veselību prioritāri vērtēt konkrētā bērna individuālās vajadzības.

Ieteikums: aicinu pašvaldību izveidot skaidru un efektīvu kārtību, kā bērniem tiek nodrošināti arī tādi ārstniecības un rehabilitācijas pakalpojumi, kurus valsts neapmaksā, bet kuri konkrētajam bērnam ir medicīniski nepieciešami atbilstoši viņa veselības stāvoklim un individuālajām vajadzībām.

7. Pašvaldības atbildība par bērna tiesību nodrošināšanu ārpusģimenes aprūpē

Latvijas Republikas Satversmes 110. pants noteic, ka valsts īpaši palīdz bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības. Šī konstitucionālā garantija bērniem, kuri atrodas ārpusģimenes aprūpē, uzliek valstij un tās institūcijām īpašu pienākumu nodrošināt, lai bērna aprūpe būtu ne vien formāli organizēta, bet faktiski atbilstu bērna tiesībām un interesēm.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 2. pants noteic, ka bērna tiesību aizsardzība ir valsts politikas sastāvdaļa un ka valsts un pašvaldības organizē un kontrolē bērna tiesību aizsardzību visā valsts teritorijā. Savukārt Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. pantā nostiprināts bērna labāko interešu princips, nosakot, ka tiesiskajās attiecībās, kas skar bērnu, bērna tiesības un intereses ir prioritāras. Atbilstoši šā panta otrajai daļai visām darbībām attiecībā uz bērnu, tostarp tām, ko veic pašvaldības institūcijas, prioritāri jānodrošina bērna tiesības un intereses.

Bērna labāko interešu princips nav attiecināms tikai uz lēmumu par bērna ievietošanu ārpusģimenes aprūpē. Tas ir nepārtraukti piemērojams visā laikposmā, kamēr bērns atrodas ārpusģimenes aprūpē, jo tieši šajā laikā bērns ir īpaši atkarīgs no valsts un pašvaldības izveidotās aprūpes sistēmas un tajā iesaistīto institūciju faktiskās rīcības.

[16] Šāda prakse tiek īstenota citās ārpusģimenes aprūpes iestādēs, piemēram, Nodibinājumā "Fonds Grašu bērnu ciemats", Rīgas Bērnu, jauniešu un ģimeņu sociālā atbalsta centra filiālēs u.c. tiek apmaksātas arī zobu un sakodiena korekcija ar breketēm.

Pašvaldības atbildību šajā jomā konkretizē Pašvaldību likums, proti, Pašvaldību likuma 4. panta pirmās daļas 11. punkts kā vienu no pašvaldības autonomajām funkcijām paredz īstenot bērnu un aizgādnībā esošo personu tiesību un interešu aizsardzību. Atbilstoši minētā panta otrajai daļai pašvaldība autonomās funkcijas pilda atbilstoši ārējiem normatīvajiem aktiem un noslēgtajiem publisko tiesību līgumiem, savukārt trešā daļa noteic, ka autonomo funkciju izpildi atbilstoši savai kompetencei organizē un par to atbild pašvaldība.

Tādējādi atbildība par bērna tiesību nodrošināšanu nav attiecināma tikai uz konkrēto sociālās aprūpes institūciju, sociālo dienestu vai citu pašvaldības iestādi, kurai pašvaldība ir deleģējusi attiecīgu uzdevumu izpildi. Šīs institūcijas ir pašvaldības izveidotās sistēmas sastāvdaļas, savukārt galīgā atbildība par to, lai pašvaldības kompetencē esošās funkcijas tiktu pienācīgi organizētas un izpildītas, saglabājas pašvaldībai. Pašvaldībai ir pienākums izveidot tādu institucionālo, organizatorisko un finansiālo sistēmu, kas nodrošina bērna tiesību faktisku īstenošanu, tostarp piešķirot šim mērķim atbilstošus finanšu un cilvēkresursus.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 9. pants reglamentē pašvaldības pienākumus sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības nodrošināšanā. Minētā panta pirmā daļa noteic, ka pašvaldība, kuras teritorijā ir personas deklarētā dzīvesvieta, nodrošina sociālo darbu, plāno resursus un veido tādu vidi, lai personai būtu iespēja saņemt tās vajadzībām atbilstošus sociālos pakalpojumus un sociālo palīdzību.

Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 9. panta $1.^{1}$ daļas 4. punktu pašvaldībai ir pienākums nodrošināt ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu institūcijā bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem līdz brīdim, kad bērns var atgriezties ģimenē, vai, ja tas nav iespējams, līdz aizbildnības nodibināšanai bērnam, viņa ievietošanai audžuģimenē vai nodošanai adopcijai.

Arī Bērnu tiesību aizsardzības likuma 66. panta otrās daļas 2. punkts noteic, ka pašvaldība atbilstoši likumam nodrošina ārpusģimenes aprūpi tiem bērniem, kuriem uz laiku vai pastāvīgi nav savas ģimenes vai kurus viņu pašu interesēs nedrīkst atstāt šajā ģimenē.

Tādējādi nodrošināt ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu nav pašvaldības brīvprātīga iniciatīva, bet gan likumdevēja noteikts pašvaldības pienākums.

Augstākās tiesas Senāts ir atzinis, ka sociālās palīdzības un aprūpes nodrošināšana ir pašvaldības publiska funkcija, savukārt pašvaldības sociālās aprūpes iestādes darbība, īstenojot šo publisko

funkciju, tiek veikta publisko tiesību jomā.[17] Tādējādi bērna tiesību nodrošināšanu ārpusģimenes aprūpē nevar aplūkot tikai kā iestādes iekšēju organizatorisku jautājumu. Tā ir pašvaldības publiskas funkcijas īstenošana un līdz ar to arī pašvaldības atbildības jautājums.

Īpaša nozīme šajā kontekstā ir Bērnu tiesību aizsardzības likuma 32. pantam, kas noteic, ka ārpusģimenes aprūpes mērķis ir radīt bērnam aizsargātības sajūtu, nodrošināt apstākļus viņa attīstībai un labklājībai, sagatavot bērnu patstāvīgai dzīvei sabiedrībā, pēc iespējas respektējot viņa individualitāti un ievērojot viņa spējas un intereses. Tādējādi ārpusģimenes aprūpes saturs nav reducējams uz bērna fizisku izmitināšanu vai minimālu pamatvajadzību nodrošināšanu. Ārpusģimenes aprūpei ir jānodrošina bērnam tādi dzīves apstākļi, kas atbilst viņa attīstības, veselības, izglītības, drošības, individualitātes un labklājības vajadzībām.

Šajā ziņā būtiski ir ņemt vērā arī Bāriņtiesu likuma 35. panta otro daļu, saskaņā ar kuru ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā ievietota bērna aizbildņa pienākumus pilda šīs institūcijas vadītājs. Savukārt Civillikuma 252. pants noteic, ka aizbildņi atvieto saviem aizbilstamajiem vecākus. Līdz ar to institūcijai, kas uzņēmusies bērna ikdienas aprūpi un aizbildņa pienākumus, ir jānodrošina nevis formāla bērna uzraudzība, bet tāda aprūpe, kas pēc būtības atbilst bērna interesēm un vajadzībām un aizvieto to vecāku rūpi, ko bērns objektīvi nevar saņemt no saviem bioloģiskajiem vecākiem.

Augstākās tiesas judikatūrā ir uzsvērts, ka aizbildnības institūta būtība ir nodrošināt bez vecāku aprūpes palikušam bērnam personu, kas viņa interesēs faktiski atvieto vecākus, turklāt bērna labāko interešu aizsardzībai ir jābūt šīs personas svarīgākajam rūpju objektam.[18] No minētā izriet, ka ārpusģimenes aprūpe nedrīkst būt tikai formāla institucionāla funkcija. Tās uzdevums ir faktiski nodrošināt bērnam viņa attīstībai un labklājībai nepieciešamos apstākļus.

Bērns, kurš ievietots sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā, atrodas īpašā atkarības un pakļautības situācijā. Augstākās tiesas Senāts ir norādījis, ka šādā situācijā pret personu veiktā rīcība un pieņemtie lēmumi ir vērtējami, ņemot vērā to ietekmi uz konkrētās personas cilvēktiesībām. Sociālās aprūpes nodrošināšana ir pašvaldības publiska funkcija, kuru īsteno sociālās aprūpes un rehabilitācijas centrs, un tā veiktās darbības, ja tās saistītas ar konkrētās publiskās

[17] Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2016. gada 30. decembra lēmums lietā Nr.680066216 (SKA-1553/2016).
[18] Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2016. gada 30. decembra lēmums lietā Nr.680066216 (SKA-1553/2016).

funkcijas īstenošanu, tiek veiktas publisko tiesību jomā.[19] Attiecībā uz bērnu šis pienākums ir īpaši nozīmīgs, jo bērna vecuma un faktiskās situācijas dēļ viņa iespējas pašam aizstāvēt savas tiesības un novērst aprūpes trūkumus ir ierobežotas.

Līdz ar to **situācija, kurā pašvaldības institūcija atsaucas uz nepietiekamu finansējumu** kā iemeslu tam, kādēļ bērnam netiek nodrošināts nepieciešamais apģērbs, uzturs, veselības aprūpe vai citi viņa pamatvajadzību nodrošināšanai nepieciešamie līdzekļi, pati par sevi **nevar tikt uzskatīta par pietiekamu tiesisku pamatojumu bērna tiesību nenodrošināšanai**.

Šāda pieeja neatbilst arī ANO Bērnu tiesību komitejas Vispārējā komentāra Nr. 19 (2016) par publisko budžetu bērnu tiesību īstenošanai atziņām.[20] Komiteja uzsver, ka valstīm jāveic visi atbilstošie likumdošanas, administratīvie un citi pasākumi bērna tiesību īstenošanai un ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību īstenošanai jāizmanto maksimāli pieejamie resursi. Tādējādi budžeta plānošanai un resursu sadalei ir jābūt vērstai uz bērna tiesību faktiskas īstenošanas nodrošināšanu, nevis bērna tiesību īstenošanas ierobežošana attaisnojama tikai ar atsauci uz piešķirto līdzekļu nepietiekamību.

Minētais īpaši attiecas uz bērniem ārpusģimenes aprūpē, jo viņu pamatvajadzību nodrošināšana nav atkarīga no paša bērna finansiālajām iespējām vai viņa spējas patstāvīgi iegūt nepieciešamos resursus. Ja bērns ir nodots pašvaldības organizētā ārpusģimenes aprūpē, tieši pašvaldībai ir jānodrošina, lai tās izveidotā aprūpes sistēma spētu nodrošināt bērnam likumā garantētās tiesības.

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra apstiprina, ka bērna aizsardzības jomā valstij ir ne tikai negatīvs pienākums atturēties no nepamatotas iejaukšanās ģimenes dzīvē, bet arī pozitīvs pienākums aktīvi rīkoties, lai efektīvi nodrošinātu bērna un ģimenes dzīves aizsardzību. Lietā *R.M.S. v. Spain*[21] Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir uzsvērusi valsts pozitīvos pienākumus ģimenes dzīves efektīvā aizsardzībā. Tāpat lietā *Strand Lobben and Others v. Norway*[22] Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir atkārtoti norādījusi, ka lēmumi, kas būtiski skar bērna dzīvi un attiecības ar ģimeni, prasa īpaši rūpīgu bērna interešu izvērtēšanu un atbilstošu aizsardzību. Savukārt, vērtējot bērnu tiesību pārkāpumus bērnu aprūpes iestādēs, Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir uzsvērusi Eiropas Cilvēktiesību konvencijas 3. pantu

[19] Turpat.
[20] Apvienoto Nāciju Organizācija. Bērnu tiesību komitejas Vispārējais komentārs Nr. 19 (2016) par publisko budžetu bērnu tiesību īstenošanai
[21] Eiropas Cilvēktiesību tiesas Trešās nodaļas 2023. gada 18. septembra spriedums lietā R.M.S. v. Spain (iesniegums Nr. 28775/12), 69. punkts.
[22] Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2019. gada 10. septembra spriedums lietā Strand Lobben and Others v. Norway (iesniegums Nr. 37283/13).

kā vienu no demokrātiskas sabiedrības pamatvērtībām. Tas absolūti aizliedz spīdzināšanu vai necilvēcīgu vai pazemojošu izturēšanos vai sodīšanu. Lai uz to attiektos 3. pants, sliktai izturēšanās jābūt sasniegušai **minimālu smaguma pakāpi**. Pozitīvais pienākums saskaņā ar Konvencijas 3. pantu it īpaši prasa izveidot tiesisko un normatīvo regulējumu, lai pienācīgi aizsargātu personas pret viņu fiziskās un psiholoģiskās integritātes aizskārumiem. Bērniem un citām neaizsargātām personām jo īpaši ir tiesības uz efektīvu aizsardzību. Pozitīvais aizsardzības pienākums iegūst īpašu nozīmi publiska pakalpojuma kontekstā, kam ir pienākums aizsargāt bērnu veselību un labklājību, it īpaši tad, ja šie bērni ir īpaši neaizsargāti un pilnībā atrodas iestāžu kontrolē.[23] Tāpat Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā tiek uzsvērts, ka valsts atbildība ietver pienākumu nodrošināt bērnu aprūpes iestādēs tādu fizisko vidi un ikdienas uzturēšanas apstākļus, kas neapdraud bērnu dzīvību, veselību, drošību un labklājību. Materiālo apstākļu trūkumi (piemēram, nepietiekams uzturs, apkure vai medicīniskā aprūpe) un nepiemērota iestādes ikdienas rutīna tiešā veidā skar valsts pozitīvos pienākumus.[24]

Lai gan minētās lietas galvenokārt skar ģimenes dzīves aizsardzību un bērna šķiršanu no ģimenes, tajās ietvertās atziņas ir nozīmīgas arī turpmākajā bērna aprūpes nodrošināšanā. Bērna nodošana ārpusģimenes aprūpē neizbeidz valsts un pašvaldības pozitīvo pienākumu aizsargāt bērna tiesības. Gluži pretēji – pēc bērna ievietošanas ārpusģimenes aprūpē šis pienākums izpaužas nepieciešamībā nodrošināt tādu aprūpes sistēmu, kurā bērna tiesības tiek efektīvi īstenotas ikdienā. Eiropas Padomes Ministru komiteja ir atzinusi, ka visiem bērniem, kuri ir tikuši šķirti no savām ģimenēm, it īpaši iestādēs ievietotiem bērniem, jāaug cieņā un vislabākajos iespējamajos apstākļos. Lai to nodrošinātu, komiteja iesaka dalībvalstīm kā pamatprincipu ievērot to, ka bērnu aprūpes iestādē jāgarantē bērna pamattiesību pilnīga īstenošana. Savukārt, lai nodrošinātu cieņu pret šo pamatprincipu un bērna pamattiesībām, ir jāatzīst to bērnu īpašās tiesības, kuri dzīvo bērnu aprūpes iestādēs, tostarp tiesības uz labas kvalitātes veselības aprūpi, kas pielāgota katra bērna vajadzībām un labklājībai; tiesības uz cieņu pret bērna cilvēka cieņu un fizisko integritāti; tiesības uz vienlīdzīgām iespējām; tiesības tikt sagatavotiem aktīvam un atbildīgam pilsoniskumam ar rotaļu, sporta, kultūras pasākumu, neformālās izglītības un pieaugošas atbildības palīdzību; tiesības piedalīties to lēmumu pieņemšanas procesā, kuri attiecas uz bērnu un dzīves apstākļiem bērnu aprūpes iestādē.[25]

---

[23] Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2021. gada 2. februāra spriedums lietā X and Others v. Bulgaria (iesniegums Nr. 22457/16), 176.–180. punkts.

[24] Eiropas Cilvēktiesību tiesas Ceturtās nodaļas 2013. gada 18. jūnija spriedums lietā Nencheva and Others v. Bulgaria (iesniegums Nr. 48609/06), 120.–125. punkts.

[25] Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikums dalībvalstīm Nr. Rec (2005) 5 par to bērnu tiesībām, kuri dzīvo bērnu aprūpes iestādēs (Pieņēmusi Ministru komiteja ministru vietnieku 919. sesijā 2005. gada 16. martā).

Tādējādi pašvaldības atbildība nav aprobežojama ar to, ka tā ir pieņēmusi formālu lēmumu par sociālā pakalpojuma nodrošināšanu vai nosūtījusi bērnu uz tai padotā institūcijā organizētu aprūpi. Pašvaldībai ir jānodrošina arī šīs aprūpes faktiska kvalitāte un atbilstība bērna tiesībām. Ja pašvaldības izveidotā sistēma nenodrošina bērnam nepieciešamo uzturu, apģērbu, veselības aprūpi, drošību vai citus bērna attīstībai un labklājībai nepieciešamus apstākļus, pašvaldībai ir pienākums nekavējoties rīkoties, lai konstatētos trūkumus novērstu.

Pašvaldības ilgstoša nespēja nodrošināt bērnam pienācīgu ārpusģimenes aprūpi, kas izpaužas konkrētos bērna tiesību ierobežojumos, aprūpes kvalitātes trūkumos vai pašvaldības kompetencē esošā pienākuma nepildīšanā, var veidot faktisko rīcību vai bezdarbību Administratīvā procesa likuma 89. panta izpratnē. Šādā gadījumā nav pietiekami konstatēt, ka konkrēto aprūpes pakalpojumu ikdienā nodrošina pašvaldības iestāde. Tiesiski nozīmīgs ir jautājums, vai pašvaldība kopumā ir izpildījusi tai ar ārējiem normatīvajiem aktiem noteikto pienākumu faktiski nodrošināt bērna tiesības un intereses.

Ņemot vērā bērna īpašo tiesisko aizsardzību un viņa ierobežotās iespējas pašam efektīvi aizstāvēt savas tiesības, šāda pašvaldības bezdarbība nevar tikt attaisnota ar institucionālu atbildības sadalījumu, iekšēju kompetenču nošķīrumu vai nepietiekamu finansējumu. Pašvaldībai ir jānodrošina rezultāts – bērnam faktiski pieejama un bērna tiesībām atbilstoša ārpusģimenes aprūpe.

Turklāt Tiesībsarga biroja rīcībā ir Bērnu aizsardzības centra 2025. gada 3. un 4. septembrī veiktās bērnu tiesību ievērošanas pārbaudes Akts Nr. 2.1-4/83, kurā Bērnu aizsardzības centrs pašvaldībai bija sniedzis virkni konkrētu ieteikumu bērnu tiesību nodrošināšanas uzlabošanai, nosakot to izpildes termiņu līdz 2025. gada 31. oktobrim.

Starp Bērnu aizsardzības centra konstatētajiem trūkumiem un sniegtajiem ieteikumiem bija arī jautājumi, kas saistīti ar nepietiekamu finansējumu bērnu pamatvajadzību nodrošināšanai, kā arī nepietiekamu bērnu līdzdalības principa īstenošanu un citiem bērnu tiesību aizsardzības aspektiem. Būtiski, ka daļa no minētajiem jautājumiem atkārtoti tika konstatēta arī Tiesībsarga biroja veiktās pārbaudes laikā.

Ņemot vērā minēto, kā arī to, ka līdzīgi bērnu tiesību nodrošināšanas trūkumi pašvaldībā jau iepriekš ir konstatēti Bērnu aizsardzības centra pārbaudē un pašvaldībai bija noteikts termiņš to novēršanai,

uzsveru, ka pašvaldībai ir pienākums nodrošināt ne tikai formālu reaģēšanu uz konstatētajiem trūkumiem, bet faktisku un izmērāmu bērna tiesību aizsardzības uzlabošanu.

Aicinu Augšdaugavas novada pašvaldību nekavējoties veikt visas nepieciešamās darbības, lai novērstu šajā ziņojumā konstatētos bērna tiesību pārkāpumus un nodrošinātu bērnam pienācīgu, bērna labākajām interesēm atbilstošu ārpusģimenes aprūpi. Pašvaldībai ir jānodrošina, ka iepriekš konstatētie un atkārtoti konstatētie trūkumi netiek pieļauti arī turpmāk un ka bērna tiesību nodrošināšanai nepieciešamie finanšu, cilvēkresursu un organizatoriskie resursi tiek nodrošināti atbilstoši faktiskajām bērnu vajadzībām.

Vienlaikus norādu, ka gadījumā, ja pašvaldība arī pēc šā ziņojuma saņemšanas neveiks nepieciešamās darbības bērnu tiesību pārkāpumu novēršanai un nenodrošinās bērna tiesībām un labākajām interesēm atbilstošu ārpusģimenes aprūpi, Tiesībsarga birojs izvērtēs turpmākos tiesību aizsardzības pasākumus. Ņemot vērā Tiesībsarga likuma 13. panta 9. punktā un Administratīvā procesa likuma 29. pantā paredzētās tiesības, tostarp **apsvēršu iespēju vērsties administratīvajā tiesā, lai aizstāvētu bērna tiesības un intereses saistībā ar pašvaldības faktisko rīcību vai bezdarbību.**

Atkārtota iepriekš konstatētu bērnu tiesību aizsardzības trūkumu konstatēšana pēc kompetentās uzraudzības institūcijas sniegtiem ieteikumiem un noteikta to izpildes termiņa ir apstāklis, kas īpaši pastiprina nepieciešamību pašvaldībai nekavējoties un pēc būtības novērst konstatētos pārkāpumus. Turpmāka bezdarbība šādos apstākļos var radīt pamatu Tiesībsarga birojam izmantot paredzētos tiesību aizsardzības līdzekļus.

Lūdzu līdz **2026. gada 30. oktobrim** informēt mani par veiktajām vai plānotajām darbībām sniegto rekomendāciju īstenošanā (par plānotajām darbībām, norādot sniegto rekomendāciju īstenošanas termiņus).

Ar cieņu

tiesībsardze Karina Palkova